

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА
МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

Рўйхатга олинди
№БД-5640100-3.15
« 18 » 08 2017 йил

Олий ва ўрта махсус
таълим вазирлиги

2017 йил « 14 » 08

«ҲАЁТ ФАОЛИЯТИ ХАВФСИЗЛИГИ»

ФАН ДАСТУРИ

Билим	100 000	- Гуманитар
соҳалари:	300 000	Ишлаб чиқариш техник
	600 000	Хизматлар
Таълим	110 000	- Педагогика
соҳалари:	150 000	Санъат
	130 000	Мухандислик иши
	320 000	Ишлаб чиқариш
	610 000	технологияси
	620 000	Хизмат кўрсатиш
	630 000	Транспорт
Таълим йўналишлари:		- Соҳадаги барча таълим йўналишлари

Тошкент-2017

Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг 2017 йил «_24_» ___08___даги «_603_» -сонли буйруғининг ___2___- иловаси билан фан дастури рўйхати тасдиқланган.

Фан дастури Олий ва ўрта махсус, касб-хунар таълими йўналишлари бўйича Ўқув-услубий бирлашмалари фаолиятини Мувофиқлаштирувчи Кенгашнинг 2017 йил «_18_» ___08___даги «_4_» сонли мажлис баёни билан маъқулланган.

Фан дастури Тошкент давлат техника университетида ишлаб чиқилди.

Тузувчилар:

- Расулев А.Х. - ТДТУ, “Ҳаёт фаолияти хавфсизлиги” кафедраси катта ўқитувчиси;
Нарзиев Ш.М. - ТДТУ, “Ҳаёт фаолияти хавфсизлиги” кафедраси ўқитувчиси.

Такризчилар:

- Охунов Р. - ЎзМУ “Ҳаёт фаолияти хавфсизлиги” бўлими бошлиғи.
Худаяров С. - ТДТУ “Металлургия” кафедраси мудири т.ф.н. доцент

Фан дастури Тошкент давлат техника университети Кенгашида кўриб чиқилган ва тавсия қилинган (2017 йил “_17_” ___08___ даги _12_ - сонли баённома).

1. Фаннинг олий таълимдаги ўрни ҳамда мақсади ва вазифалари

1.1. Фаннинг долзарблиги

Ушбу дастур фан тарихи, ривож ва истиқболи ҳамда Республикамиздаги ижтимоий-иқтисодий ислохотлар натижалари, ишлаб чиқариш ва худудий хавфсизлик муаммоларининг инсон ҳаёти хавфсизлигига таъсири масалаларини қамрайди. Зеро ҳозирги вазиятда хавфсиз ҳаётни таъминлаш масалалари энг долзарб муаммолардан ҳисобланади. Чунки техносфераларда ишлаб чиқариш жараёни бузилиши, ишловчилар учун санитария ва гигиена меъёр ва қоидаларини яратилмаслиги, муҳит ривожланишдаги нохуш вазиятларнинг мураккаблашуви, давлатлар ўртасида инсоният ҳаётига хавф-хатар солувчи ҳолатларнинг рўй бериши, инсоният томонидан қўлланилаётган турли захарли ва зарарли моддалар ва воситалар кўплаб хавфларни юзага келтириб, инсонларнинг ҳаётий фаолиятига, соғлиғига, атроф-муҳит тозаллигига ва иқтисодиётнинг барқарор ривожланишига таҳдид солмоқда. Шу сабабли ҳам мамлакатимизнинг энг муҳим ва кечиктириб бўлмайдиган вазифалари қаторида аҳоли ҳаётининг хавфсизлигини таъминлаш масалалари долзарб ўрин олган. Айнан шу муаммоларнинг ечимини “Ҳаёт фаолияти хавфсизлиги” фани ўрганади.

Фан ўқитилишининг мақсади – бўлажак мутахассисларга ҳаётий фаолиятларида юзага келадиган хавфларнинг келиб чиқиш сабабларини, хусусиятларини, оқибатларини ва уларни йўқотиш қоидаларини, хавфсиз иш шароитларини яратиш, табиий, техноген, экологик ва бошқа тусдаги фавқулудда вазиятлардан аҳолини ҳимоя қилиш, уларни назарий ва амалий жиҳатдан ҳимояланишга ҳамда жароҳат олганларга бирламчи тиббий ёрдам кўрсатиш қоидаларини ўргатишдан иборат.

Ўқув фанини ўрганишнинг асосий вазифалари: ҳаётий фаолиятда юзага келадиган хавфларни идентификациялаш ва уларни ўрганиш, ишлаб чиқариш жараёнларида хавфсиз меҳнат шароитларини яратиш, техносферада касб касалликларини

камайтирадиган ва бахтсиз ҳодисаларни олдини оладиган чоратадбирларни ўрганиш. Шунингдек, аҳолини табиий офат, авария ва ҳалокатлардан ҳимояланиш усулларига ўргатиш, зарарланган шикастланиш ўчоқларидаги фуқароларни қутқариш ва тиклов ишларини ўтказиш, ёнғинга қарши хавфсизлик чораларини кўриш, жароҳат олганларга бирламчи тиббий ёрдам кўрсатиш ва бошқа муҳим вазифаларни бажара оладиган билим, кўникма ва касбий малакага эга инсонни тарбиялашга қаратилган.

1.2. Фаннинг ишлаб чиқаришдаги ўрни

Ҳаёт фаолияти хавфсизлиги фанини ўрганиш нафақат техносферада хавфлар туғилганда, балки ишловчиларни касб касаллигига чалинишларини қисқартириш, бахтсиз ҳодисалар олдини олиш шунингдек, биосферада (атроф-муҳитда) юз берадиган фавқулудда вазиятларда инсонлар ўлими ва моддий зарарлар миқёсини камайтириш имконини беради.

1.3. Фанни ўқитишда янги ахборот-педагогик технологиялар

Йўналишнинг ўзига хос хусусиятлари дастурни интерфаол усулларда ўзлаштиришни тақазо қилади. Бунда асосий эътибор аудитория машғулотларида ва мустақил тайёргарликда ўзлаштириладиган чуқурлаштириладиган назарий билимларга ҳамда объектив жараёнлар ва ҳодисаларга нисбатан дунёқарашни шакллантиришда маъруза машғулотларига катта ўрин ажратилади.

Дастур материалларини ўзлаштириш тўрт хил:

- муаммоли мавзулар бўйича;
- мустақил ўзлаштирилиши мураккаб бўлган бўлимлар бўйича;
- таълим олувчиларда алоҳида қизиқиш уйғотувчи бўлимлар бўйича;
- олдинга силжиган маърузаларни интерфаол усулда ўқитиш йўли билан;

-мустақил таълим олиш ва ишлаш, коллеквиумлар ва мунозаралар жараёнида ўзлаштириладиган билимлар бўйича машғулотлар ўтказиш йўли билан **амалга оширишни назарда тутди.**

Мустақил тайёргарлик жараёнида талаба адабиётлар, интернет материаллари ва меъерий ҳужжатлар билан ишлашни уйдлашни намён қилиши, аудитория машғулотлари пайтида қабул қилинган маълумотларни мушоҳада қилиш қобилиятини кўрсатиши зарур.

Дастур талабалар билимини рейтинг-назоратидан фойдаланадиган ўқув жараёнини ташкил қилишнинг янги тамойиллари асосида амалга ошади.

Фанни ўзлаштиришда масофадан ўқитиш, дарслик, ўқув кўлланмалари ва маърузалар матнларининг электрон версияларидан, маърузалар ўқиш, электрон плакатлар ва интернет тармоғидан фойдаланилади.

2. Асосий назарий қисм

2.1. Маъруза машғулотлари

1-модул.

Ҳаёт фаолияти хавфсизлигини таъминлаш асослари. Ҳаёт фаолияти хавфсизлиги ҳақида тушунча. Ҳаёт фаолияти хавфсизлиги фанининг мақсади ва вазифалари. Ҳаёт фаолияти хавфсизлиги фанининг таркибий қисмлари ва уларнинг текшириш объектлари. Фаолият хавфсизлигини таҳлил қилиш. Ҳаёт фаолияти хавфсизлигининг асосий тушунчалари, уларнинг мазмуни. Хавфлар, уларнинг таснифи. Фаолият хавфсизлигини таъминлаш тамойиллари, услублари. Техносферада хавфсизликни таъминлаш воситалари. “Инсон - муҳит” тизимида инсон омили. Фаолият хавфсизлигини таъминлашнинг эргономика асослари. Фаолият хавфсизлиги психологияси. Ҳаёт фаолияти хавфсизлигининг иқтисодий жиҳатлари.

Ҳаёт фаолияти хавфсизлигининг ҳуқуқий ва ташкилий асослари.

Ҳаёт фаолияти хавфсизлигининг ҳуқуқий асослари, мазмуни.

Ишлаб чиқаришда фаолият хавфсизлигини таъминлаш бўйича қабул қилинган асосий қонунлар, стандартлар, низомлар, қоидалар ва меъёрий ҳужжатлар тизими. Фаолият хавфсизлиги қонун – қоидаларга амал қилинишини назорат қилиш тизими, қоида ва талабларни бузганда тортиладиган жавобгарликлар. Ишлаб чиқаришда фаолият хавфсизлигини бошқариш тизими, хавфсизликни таъминлашга оид тадбирларини режалаштириш, маблағ билан таъминлаш. Ишловчиларни фаолият хавфсизлиги талабларига амал қилишга ўқитиш тизими. Ишлаб чиқаришда фаолият жараёни вақтида юзага келадиган жароҳатланишлар ва касб касалликлари, уларнинг келиб чиқиш сабаблари, таҳлил қилиш, олдини олиш тадбирлари, ижтимоий-иқтисодий оқибатлари.

Ишлаб чиқариш жараёнлари санитарияси ва гигиенаси

Инсон меҳнат фаолиятининг физиологик-гигиеник асослари. Инсон меҳнат фаолиятига таъсир этувчи салбий омиллар, уларнинг турлари, моҳияти ва ҳимояланиш усуллари. Инсон меҳнат фаолиятининг турлари, физиологик таъсири. Меҳнатнинг физиологик асослари. Меҳнат жараёнида ишловчининг ишлаш қобилиятини пасайиши ва зўриқиши.

Ишлаб чиқаришнинг санитарияси ва гигиенаси меъёрлари, мазмуни. Техносферада ҳаво муҳитининг кўрсаткичлари, уларнинг меҳнат фаолиятига таъсири, ишлаб чиқариш микроклимининг гигиеник меъёрлари, уларнинг инсон организмга таъсири. Ишлаб чиқаришда мўътадил об-ҳаво шароитини яратиш. Техносфера ҳавоси таркибидаги ишлаб чиқариш чанглари ва заҳарли моддаларнинг инсон организмга салбий таъсири, уларга қарши чора-тадбирлар.

Ишлаб чиқариш жараёнларида зарарли омиллар ва улардан ҳимояланиш тадбирлари. Ишлаб чиқаришда оби-ҳаво шароити ва уларни меъёрлаш. Ишлаб чиқаришда зарарли моддалар ва улардан ҳимояланиш усуллари. Ишлаб чиқариш корхоналарини шамоллатиш, уларнинг турлари, умумий ва маҳаллий шамоллатишнинг моҳияти.

Ишлаб чиқаришда ёритиш ва уни меъёрлари. Табиий ва сунъий ёритиш. Ёритишга кўйиладиган санитар-гигиеник талаблар. Ёритиш воситалари.

Ишлаб чиқаришда шовқин ва титраш. Уларнинг инсон организмга зарарли таъсири. Юзага келиш сабаблари ва манбалари. Шовқин ва титрашни таснифлаш, муҳофаза чора-тадбирларини белгилаш.

Ультра ва инфратовушларнинг инсон организмга зарарли таъсири. Юзага келиш манбалари ва сабаблари. Ҳимояланиш воситалари.

Ишлаб чиқаришда зарарли нурланишлар, уларнинг хусусиятлари ва инсон организмга таъсири. Юзага келиш манбалари ва сабаблари. Уларни таснифлаш ва меъёрлаш. Нурланишнинг зарарли таъсиридан ҳимояланиш чора-тадбирлари.

Ишлаб чиқаришда электрхавфсизлик асослари. Техносферада хавфсизликни таъминлаш масалалари.

2-модул.

Фавкулудда вазиятларда фуқаролар муҳофазаси.

Фавкулудда вазиятлар, уларнинг турлари ва хусусиятлари. Фуқаро муҳофазасининг мақсади, вазифалари, куч ва воситалари, унинг иқтисодий тармоқларида ташкил этиш тартиблари. Ўзбекистонда фавкулудда вазиятлар вазирлигини ташкил этилиши ҳамда фавкулудда вазиятларда уларнинг олдини олиш ва ҳаракат қилиш давлат тизимлари(ФВДТ) тўғрисидаги ва бошқа меъерий-ҳуқуқий ҳужжатларнинг моҳияти.

Кўзатиладиган табиий офатлар ва уларнинг оқибатлари. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1998 йил 27 октябрдаги “Техноген, табиий ва экологик тусдаги фавкулудда вазиятларнинг таснифи тўғрисида”ги 455-сон қарорининг моҳияти. Зилзила ва зилзиладан оғихлантириш, муҳофазаланишнинг махсус тадбирлари. Ер сурилиши, тупроқ, қор кўчкилари, сув тошқини, кучли шамоллар ҳамда қурғоқчилик ва сел офатлари, уларнинг келиб чиқиш сабаблари, хусусиятлари, талафотларига қарши кураш чора-тадбирлар. Техноген тусдаги

офатлар, турлари, хусусиятлари, оқибатлари ва уларда фуқароларнинг хатти-ҳаракатлари.

Терроризм ва аҳоли муҳофазаси. Ўзбекистон Республикасининг 2000 йил 31 августдаги “Терроризмга қарши кураш тўғрисида”ги қонуннинг мазмун-моҳияти. Терроризм тушунчаси, унинг салбий иллатлари ва амалга ошириш услублари. Терроризмнинг иқтисодиёт тармоқлари ва аҳоли учун хавфли хусусиятлари. Халқаро терроризм ва унга қарши олиб бориладиган ҳаракатлар.

Фуқароларни фавқулодда вазиятлардан ҳимоя қилиш услублари ва воситалари, уларнинг хусусиятлари. Фавқулодда ҳолатларда қутқарув ва бошқа шошилиш ишларини ташкил этиш. Фуқароларни фавқулодда вазиятлардан ҳимоя қилиш услублари ва воситалари, уларнинг хусусиятлари. Қутқарув ва бошқа шошилиш ишларини ташкилий асослари, шикастланган ўчоқларда уларни олиб бориш усуллари. Табиий офатлар, авария ва ҳалокат оқибатларини бартараф этишда қутқарув ва бошқа шошилиш ишларини ташкил этиш ва ўтказиш.

3-модул.

Ёнғин хавфсизлиги. Ўзбекистон Республикасининг 2009 йил 30 сентябрдаги “Ёнғин хавфсизлиги тўғрисида”ги қонуннинг мазмун-моҳияти.

Ёнғин офати, унинг келиб чиқиш сабаблари, омиллари, турлари, ёниш фазалари ва уларнинг хусусиятлари. Иқтисодиёт тармоқлари бинолари, иншоотлари ва қурилиш материалларининг ёнғинга қарши бардошлилик даражалари. Ёнғинга қарши курашиш хизмати. Ёнғинга қарши техник воситалар. Ёнғинни ўчириш усуллари ва воситалари, турлари, хусусиятлари ва уларга қўйиладиган талаблар. Ёнғин офатида иншоотлардаги фуқароларни эвакуация қилиш тартиби, ёнғинга қарши тўсиқлар, хусусиятлари, ёнғин даракчилари ва алоқа тизими. Портлаш ҳодисаси, унинг хусусиятлари, унга қарши чора-тадбирлар. Портлашнинг салбий таъсирлари.

4-модул.

Бирламчи тиббий ёрдам кўрсатиш асослари.

Республикада ҳалокатлар тиббий хизматининг ташкил этилиши ва унинг асосий вазифалари. Жабрланганларга бирламчи тиббий ёрдам кўрсатишнинг тартиб ва қоидалари. Юрак-ўпка реанимацияси (қайта жонлантириш)ни ўтказиш қоидаси. Томирлардан қон кетиши, турлари, вақтинча тўхтатиш усуллари. Суяк синганда кўрсатиладиган бирламчи тиббий ёрдам. Узоқ вақт босилиш синдромида жароҳатланганларга кўрсатиладиган бирламчи тиббий ёрдам. Сувга чўккан одамга, музлаган, электр токи урган инсонларга тиббий ёрдам кўрсатиш. Табiiй офат, авария ва катастрофаларда жабрланганларни тиббий саралаш (триаж) қоидалари. Жабрланганларни транспортировка қилишда ёрдам кўрсатиш.

2.2. Амалий машғулотлар бўйича кўрсатма ва тавсиялар

Тахминий тавсия этилаётган амалий машғулотларда талабалар ҚФХ фанининг турли хил кўринишларида етказилган зарарларни, фавқулодда вазият оқибатларини бартараф этишга жалб этиладиган куч ва воситалар миқдорини ҳисоблаш асослари ўргатилади. Хавфлар оқибатларини бартараф этиш ишларининг кетма-кетлиги бўйича амалий кўникмалар ҳосил қилинади.

Амалий машғулотларнинг тахминий тавсия этиладиган мавзулари:

ҚФХ фанининг асосий тушунчалари моҳиятини; хавф турларини, уларни гуруҳлаш ва идентификациялашни; таваккал назарияси моҳияти ва қоидаларини; турли тизимларни декомпозициялашни, хавфсизликни тизимий таҳлил қилишни ва лойиҳалашни; “хавф-сабаб-оқибат” кетма-кетлигини; хавфсизликнинг эргономик асосларини; мақбул иш жойини ташкил қилишни; операторга тушадиган юкланишларни; шахсий ва оммавий ҳимояланиш воситаларидан фойдаланишни; жабрланганларга бирламчи тиббий ёрдам беришни; ишлаб чиқариш хоналари ва иш ўринларида меҳнат шароитини шакллантирувчи омилларни ҳисоблашни; турли фавқулодда

ҳолатларда тўғри ҳаракат қилиш қоидаларини; зарарланган объект ҳолатини баҳолаш услубларини ва асбобларини; ёнғинни ўчириш модда ва воситаларини ўрганиш.

Хавф, хавфсизлик маданияти; ҲФХ аксиомалари; таваккалнинг турлари, уни бошқариш тамойиллари, босқичлари ва услублари; хавфлар таъсирида юзага келадиган зарарлар ва салбий оқибатлар; сиёсий ва ҳарбий, иқтисодий ва ижтимоий, демографик ва экологик хавфсизлик; жамият ва шахс, маданият ва озиқ-овқат, илмий-техник ва ахборот (информация) хавфсизлиги; фаолият хавфсизлигини таъминлашда инсоннинг психофизиологик кўрсаткичларининг аҳамияти; фаолият хавфсизлигини назорат қилувчи давлат ташкилотлари ва уларнинг вазифалари; зилзила ва бошқа турдаги фавқулодда вазиятларнинг ижтимоий-иқтисодий сабаблари ва оқибатлари.

2.3.Семинар машғулотларининг мазмуни

Тахминий тавсия этилаётган семинар машғулотларда талабалар ҲФХ фанининг турли хил кўринишларида етказилган зарарларни, ишлаб чиқариш муҳитида пайдо бўладиган хавфларни аниқлаш ва уни олдини олиш учун жалб этиладиган куч ва воситаларни ўрганади.

Семинар машғулотларининг тахминий тавсия этиладиган мавзулари:

Хавфлар турлари ва уларнинг турли соҳаларда юзага келтирадиган зарарлари ва салбий оқибатларини ўрганиш.

Жамиятдаги хавфлар ва хавфсизлик маданияти.

Жамиятдаги иқтисодий ва ижтимоий хавфлар ва улардан муҳофазаланиш масала ва муаммоларини ўрганиш.

Фаолият хавфсизлигини таъминлашда инсоннинг психологик кўрсаткичларининг аҳамияти.

Турли соҳаларда хавфларнинг олдини олишда ва фаолият хавфсизлигини таъминлашда инсоннинг психологик кўрсаткичлари қанақа аҳамиятга эга эканлигини ўрганиш.

Фаолият хавфсизлигини назорат қилувчи давлат ташкилотлари, уларнинг фаолият кўрсатиш соҳаларини, ҳуқуқ ва мажбуриятларини ўрганиш..

Жамиятда илмий-техник ва ахборот (информация) соҳасидаги хавф турлари

Жамиятда сиёсий ва ҳарбий хавфсизлик масалалари.

Зилзила ва бошқа турдаги фавқулодда вазиятларнинг ижтимоий оқибатлари.

Бирламчи тиббий ёрдам кўрсатиш асослари

2.4. Лаборатория ишларининг мазмуни

Ишлаб чиқариш хоналари ва иш ўринларидаги микроклим кўрсаткичларини аниқлаш, ҳаво тозаллигини ва меҳнат шароитини шакллантирувчи бошқа омилларни аниқлаш, ўлчаш, электр қурилмаларини ишлатишда хавфсизликни таъминлаш усулларини ҳисоблаш ва уларнинг самарали ишлашини тажрибада аниқлайди

Лаборатория ишларининг тахминий тавсия этиладиган мавзулари:

1. Саноат корхоналари ва муассасаларда микроклим шароитларини аниқлаш.

2. Ишлаб чиқариш хоналарининг зарарли чанглар билан ифлосланганлик даражасини аниқлаш.

3. Ишлаб чиқариш корхоналарида ва иншоотларда табиий ёруғликни аниқлаш.

4. Саноат корхоналарида шовқинни аниқлаш.

5. Бирламчи ўт ўчириш воситаларининг турлари ва улардан фойдаланиш усуллари.

6. Автоматик ёнғиндан дарак берувчи, огоҳлантириш қурилмаларини ўрганиш.

7. Иш жойларини зарарли газлар билан ифлосланганлик даражасини аниқлаш.

8. Ўзгарувчан электромагнит майдонларнинг инсон организмига таъсири.

9. Фавқулодда вазиятларда биринчи тиббий ёрдам.

2.5. Мустақил ишни ташкил этишнинг шакли ва мазмуни

ҲФХ фани бўйича талаба мустақил ишини ташкил этишда талабанинг академик ўзлаштириш даражаси ва қобилиятини ҳисобга олган ҳолда қуйидаги шакллардан фойдаланиш тавсия этилади:

- фаннинг айрим мавзуларини ўқув адабиётлари ёрдамида мустақил ўзлаштириш, ўқув манбалари билан ишлаш;
- фандан амалий, семинар ва лаборатория машғулотларига тайёргарлик кўриб келиш;
- маълум мавзу бўйича реферат тайёрлаш;
- презентациялар тайёрлаш;
- кўргазмали воситалар тайёрлаш;
- мақола, тезислар тайёрлаш;
- битирув малакавий иши учун материаллар тўплаш;
- амалий мазмундаги ностандарт масалаларни ечиш ва ижодий ишлаш.

Ушбу ўқув фани бўйича талабанинг мустақил иши учун қуйидаги мавзулар тавсия этилади:

1. ҲФХ муаммоларини ўрганишга катта ҳисса қўшган жаҳон ва ватанимиз олимлари. Уларнинг асосий илмий-амалий ишлари.
2. Хавфларни квантификациялашнинг сонли, балли ва бошқа услубларини таҳлил қилиш.
3. Хавфсизликни таъминлаш тамойиллари ва услубларини таҳлил қилиш.
4. Фаолиятнинг турли босқичларида хавфсизлик шартларини таҳлил қилиш.
5. Фаолият хавфсизлигини таъминлашнинг эргономик кўрсаткичларини таҳлил қилиш.
6. Иш ўрнини ташкиллаштиришнинг талаблари.
7. Инсон антропометрик кўрсаткичларининг фаолият хавфсизлигига таъсири.

8. Фаолият хавфсизлигини таъминлашда психологик омилларнинг аҳамияти.

9. Ўзбекистон Республикасида ҳаёт фаолият хавфсизлигини таъминлаш соҳасида қабул қилинган қонун ва меъёрий ҳужжатлар тизими.

10. Ҳаёт фаолияти хавфсизлиги фани бўйича глоссарий тузиш.

11. Инсоннинг физиологик ва психологик тавсифларининг хавфсизликни таъминлашдаги аҳамияти.

12. Одам анатомиясининг (антропометрик параметрларининг) хавфсизликни таъминлашдаги аҳамияти.

13. Ҳаёт фаолияти хавфсизлигини таъминлашга оид халқаро тажриба ва изланишлар тахлили.

14. Ҳаёт фаолияти хавфсизлигини таъминлашга оид чет давлатларда қабул қилинган қонунлар ва меъёрий ҳужжатлар тахлили.

15. Шовқин ва титрашдан ҳимояланиш техник воситаларининг гуруҳланиши ва тузилиши.

16. Машина ва механизмлар учун техника хавфсизлиги талаблари келтириладиган меъёрий ҳужжатлар тизими.

17. Давлат ёнғин хавфсизлиги хизмати.

18. Республика бўйича ёнғинлар содир бўлиши ва уларда кўриладиган зарарлар тўғрисида статик маълумотлар тахлили.

19. Ёнғиндан ҳимояланишнинг замонавий техник воситалари.

20. Халқаро терроризм ва террористик ташкилотлар.

21. Ўзбекистонда бўлиши мумкин бўлган техноген хавфлар.

22. Марказий Осиёда бўлиши мумкин бўлган табиий хавфлар.

23. “Аҳолини ва ҳудудларни табиий ҳамда техноген хусусиятли фавқулодда вазиятлардан муҳофаза қилиш тўғрисида”ги қонун бандларини ўрганиш.

24. Фавқулодда вазиятларда уларнинг олдини олиш ва ҳаракат қилиш давлат тизими(ФВДТ)нинг структуравий тузилишини ўрганиш.

25. “Фуқаро муҳофазаси тўғрисида”ги қонун бандларини ўрганиш.

26. “Терроризмга қарши кураш тўғрисида”ги қонун бандларини ўрганиш.

27. “Хавфли ишлаб чиқариш объектларининг саноат хавфсизлиги тўғрисида” ги қонун бандларини ўрганиш.

28. “Чиқиндилар тўғрисида” ги қонун бандларини ўрганиш.

29. Фавқулудда вазиятларда хавфсизликни таъминлаш бўйича қабул қилинган давлат стандартлари тизимини ўрганиш.

30. “Гидротехника иншоотларининг хавфсизлиги тўғрисида” ги қонун бандларини ўрганиш.

31. “Санитария назорати тўғрисида”ги қонун бандларини ўрганиш.

32. “Фуқаролар соғлиғини сақлаш тўғрисида”ги қонун бандларини ўрганиш.

3. ДАСТУРНИНГ ИНФОРМАЦИОН - УСЛУБИЙ ТАЪМИНОТИ

3.1. Асосий адабиётлар

1. A. Mark , P. Friend James Fundamentals of Occupational Safety and Health. Bernan Press. Германия, 2007

2. E.I.Ibragimov, S.Gazinazarova, O.R.Yuldashev. Mehnat muhofazasi maxsus kursi. Amaliy mashg'ulotlar. O'quv qo'llanma.-T.: TIMI – 2014.

3. E.I.Ibragimov, S.Gazinazarova, O.R.Yuldashev. Mehnat muhofazasi maxsus kursi. Darslik.-T.: TIMI, 2014.-536 b.

4. O.R.Yuldashev, Sh.G.Djabborova, O.T.Xasanova. Hayot faoliyati xavfsizligi. Darslik–T.:“Toshkent-Iqtisodiyot”,2014.– 268 b.

5. Yormatov G'.Yo. va boshqalar. Hayot faoliyati xavfsizligi. –T.: “Aloqachi”, 2009. – 348 b.

6. G'oyipov H.E. Hayot faoliyati xavfsizligi. –T.: “Yangi asr avlodi”, 2007. – 264 b.

7. Qudratov A. va b. "Hayotiy faoliyat xavfsizligi". Ma'ruza kursi. -T.: “Aloqachi” 2005.-355 b.

8. Ў. Йўлдошев ва бошқалар. Меҳнатни муҳофаза қилиш. -Т.: Меҳнат, 2005.

9. Ёрматов Ғ., Исамуҳамедов Ё. Меҳнат муҳофазаси. -Т.: Ўзбекистон, 2002. – 384 б.

3.2.Қўшимча адабиётлар

1. Мирзиёев Ш.М. Эркин ва фаровон, демократик Ўзбекистон давлатини биргаликда барпо этамиз. Ўзбекистон Республикаси Президентининг лавозимига киришиш тантанали маросимига бағишланган Олий Мажлис палаталарининг қўшма мажлисидаги нутқи. –Т.: “Ўзбекистон” НМИУ, 2016. – 56 б.

2. Мирзиёев Ш.М. Қонун устуворлиги ва инсон манфаатларини таъминлаш – юрт тараққиёти ва халқ фаровонлигининг гарови. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қабул қилинганининг 24 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги маъруза 2016 йил 7 декабрь. – Т.: “Ўзбекистон” НМИУ, 2016. – 48 б.

3. Мирзиёев Ш.М. Буюк келажагимизни мард ва олижаноб халқимиз билан бирга кураамиз. - Т.: “Ўзбекистон” НМИУ, 2017. – 488 б.

4. Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида. - Т.:2017 йил 7 февраль, ПФ-4947-сонли Фармони.

1. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси. –Т.: "Ўзбекистон", 2008.

2. Йўлдашев Ў.Р., Усмонов, У., Қудратов О. Меҳнатни муҳофаза қилиш. –Т.: Меҳнат, 2001.

3. “Меҳнатни муҳофаза қилиш тўғрисида”ги қонун. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси. – Т.: 2002., 1-сон.

4. Ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодисаларни ва ходимлар саломатлигининг бошқа хил зарарланишини текшириш ва ҳисобга олиш тўғрисидаги Низом. Вазирлар Маҳкамасининг қарори №286, 06.06.1997, –Т.: 1997.

5. Таълим муассасаларида ўқув-тарбия жараёнида

ўқувчилар ва талабалар билан юз берган бахтсиз ҳодисаларни текшириш ва ҳисобга олиш тартиби тўғрисида НИЗОМ. Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, -Т.: 2011., 3-сон, 29-модда.

6. Меҳнат шaroитларини баҳолаш ва меҳнат шaroитлари бўйича иш ўринларини аттестация қилиш услуги. Меҳнат вазирлиги ва Соғлиқни сақлаш вазирлиги ишлаб чиққан, №247, 28.05.1996, –Т.: 1996.

10. Yormatov G'.Yo. va boshqalar. Hayot faoliyati xavfsizligi. –Т.: “Aloqachi”, 2009. – 348 б.

11. Yormatov G'. YO. va boshqalar. Hayot faoliyati xavfsizligi. O‘quv qo‘llanma. -Т.: 2005.

3.3. Elektron resurslar

1. www.bilim.uz. - ОЎМТВ сайти
2. www.ziyo.edu.uz - ОЎМТВ сайти
3. www.mchs.gov.uz - Фавқулodда вазиятлар вазирлиги сайти.